

Brunfels: Kreuterbuch, 1535, Gauchheyl, oder Colmar kraut.

Gauchheyl, oder Colmar kraut.

Von dem nammen dipes krauts.

Vil seindt zwar Anagallides (wie sye nennet Plinius, und Dioscotides) als Meüßörlin, und Hûnerdarm, wie es ettlich wöllen deüten, gleich wie man von den Consoliden möcht sagen, aber in der warheit so ist nur ein kraut, und zweyerley geschlecht, männlin, und weiblin, welche wir zû Teütsch Gauchheyl nennen. Welches der massen bey den Alten gehalten, auch mit solicher reverentz und superstition gegraben, das sye es vermeynten unkrefftig sein, wo man es nit zûvor drey mal begrüsszet, und als vil als anbettete, ee dann man ein eintziges wort redte, und uffer der erden neme.

Unser offtgenanter Hieronymus, underscheydet dipes kraut auch dreyerley gestalt, grossz, klein, und mittel, das ist, rot, blaw und weissz. Das Grossz hatt rotfârbig blûmen, in grössze der Rôte, mit einem fyereckechten stengel, geburt somen gleich den Coriander, flechtet sich uff der erden, an gebawenen stetten, ettwan auch an ungebawenen feüchten orten, in latinischer sprach, Morsus Galli (cxlv) [154] ne genant, und uff teütsch, Hûnerdarm oder Hûnerbyssz. Die mittel, spricht er nennen die teütschen Vogelkraut, oder Meyer. Von den ersten redet er recht, und stymmet mit Dioscotide. Dz weiblin ist ym in aller massz gleich, hatt aber ein hymmelfârbig blûmlin.

Guichelheil of Colmar kruid. (*Anagallis arvensis*, ssp. *foemina*)

Van de namen van dit kruid.

Veel zijn zeker Anagallides (zoals ze noemen Plinius en Dioscorides) als muizenootje en hoenderdarm zoals het ettelijke willen aanduiden gelijk zoals men van de Consolida mag zeggen, echter in de waarheid zo is er maar een kruid en tweevormig geslacht, mannetje en wijfje, welke we in Duits guichelheil noemen. Welke dermate bij de ouden gehouden, ook met zulke reverentie en superstitie gegraven dat ze het meenden zwak te zijn wanner men het niet tevoren drie maal begroette en even veel aanbad eer dan men een enkel woord sprak en uit de aarde nam.

Onze vaak genoemde Hiëronymus onderscheidt dit kruid ook drievormige gestalte, groot, klein en middel, dat is rood, blauw en wit. De grote heeft roodkleurige bloemen in grootte der Rubia, met een vierhoekige stengel, baart zaden gelijk de koriander, vlecht zich op de aarde, aan gebouwde plaatsen en wat ook aan ongebouwde vochtige oorden, in Latijnse spraak Morsus Gallina (cxlv) [154] genoemd (**Stellaria media**) en op Duits hoenderdarm of hoenderbeet. De middelste, spreekt hij, noemen de Duitsers vogelkruid of muur. Van de eerste spreekt hij recht en stemt met Dioscorides. Dat wijfje is hem in alle maten

Sein Complexion. Beyde Gauchheyl, mânnlin, und weiblin, spricht Galenus, seüberen und trücknen mit einer kleinen wôtme, und einer zyhenden krafft, die ding so sich in das fleysch gesetzt. Jrer beyder safft in die nablôcher gestossen, reyniget das hyrn, trücknet on scherpfte. darumb es auch wunden heylet, und den faulen schâden seer nutzlich ist. Was Dioscorides dem gauchheyl zûgibt. Gauchheyl leschet hitz. Zeühet up dôtn, nâgel, und was ins fleysch gestochen. Heylet die fresszenden schâden. Sein safft reyniget das haubt. Umb in die nablôcher gelassen, lynderet das zanwee, wenn mans in dz gegen naploch sprützet. Wem der augapffel gar überweisset würt, der nem das safft von dîpem kraut gemengt mit dem bessten honig, unnd streich es in die augen. Heylet auch die naterbyssz. Und ist gût der bresthafftigen leberen und nyeren, up wein getruncken. Man sagt auch, dz das weiblin den affter so hâraup dtingt, wider hynderschlage, und dz mânnlin treib yn hâraup. (t) (cxlvj) [155] Gauchheyl, das wasszer darvon getruncken uff.vj.lot, und nidergelegen, daruff wol geschwitzet, tôdtet die pestilentz. Und dz mânnlin soll man den mannen geben, und das weiblin den weiberen. Die wunden mit geweschen, heylet sye gründtlich wol. Jst ein verboŕgen stuck für des ropenden hundts byssz, gessen. Von seim nammen, complexion, und statt. Dîpes kraut würt gemeynklichen genennt Morsus galline, vud ist ein sonlich speiße der vûgel und der hûner. Jst kalt und feücht bitz uff den dritten grad. Sein statt ist an den feüchten schattechten orten, gebawenen und ungebawenen. Krâfft der Hûnerferb, Vogelkraut, oder Meyer. Vogelkraut wasszer zûm tag drey mal übergelegt mit hânffenen werck, ist gût füe die hitz der leberen, und allerley hitzige	gelijk, heeft echter een hemelkleurig bloempje. Zijn samengesteldheid. Beide guichelheil, mannetje en wijffe, spreekt Galenus zuiveren en drogen met een kleine warmte en een trekkende kracht de dingen zo zich in dat vlees zetten. Hun beider sap in de neusgaten gestoten reinigt de hersenen, droogt zonder scherpte, daarom het ook wonden heelt en de vuile schaden zeer nuttig is. Wat Dioscorides de guichelheil toegeeft. Guichelheil lest hitte. Trekt uit dorens, nagels en wat in vlees steekt. Heelt de vretende schaden. Zijn sap reinigt dat hoofd. En in de neusgaten gelaten verzacht de tandpijn wanneer men het in dat tegenover gelegen neusgat spuit. Wie de oogappel erg over wit wordt die neemt dat sap van dit kruid gemengd met de beste honing en strijk het in de ogen. Heelt ook de adderbeten. En is goed de gebrekkige lever en nieren, uit wijn gedronken. Men zegt ook dat het wijffe het achterste zo eruit dringt weer terug slaat en dat mannetje drijft het eruit. (t) (cxlvj) [155] Guichelheil, dat water daarvan gedronken op 6 lood en neer gelegen, daarop goed zweten doot de pest. En dat mannetje zal men de mannen geven en dat wijffe de wijven. De wonden mee gewassen heelt ze grondig goed. Is een verborgen stuk voor de dolle honden beten, gegeten. Van zijn naam, samengesteldheid en plaats. Dit kruid wordt gewoonlijk genoemd Morsus gallina, en is een bijzondere spijs der vogels en de hoenders. Is koud en vochtig tot op de derde graad. Zijn plaats is aan de vochtige beschaduwde oorden, gebouwde en ongebouwde. Kracht der hoenderverf, vogelkruid of muur.
--	---

geschwullsten, und den wunden. Den jungen kinden zû trincken geben in irer kranckheit, behûtet sye das sye kein gegycht ankummet. Depgleichen den alten menschen die sich versyechet haben, ist kein kostlicher uffenthaltung dann dises wasser, getruncken zûm tag drey mal, yedes mal uff drey lot. Das kraut uff die brust gelegt, benimmet das keichen, gesotten mit wein. Das safft gemischet mit hauþwurtz safft, yedes ein halb.lb.baumôle.j.lb.unnd zûsammen gesotten bitz uff das halb, und darnach vermischt mit butteren.iiij.lot, spangryen ein halb lot, also das es ein salb werde, dyenet zû allen upwendigen schâden und gebtesten des leibs, so von hitz kummen, under sonderlich für die fistelen, darüber, oder daryn gethon.	(Stellaria media, Veronica agrestis) Vogelkruid water per dag drie maal opgelegd met hennep werk is goed voor de hitte der lever en allerlei hete zwellingen en de wonden. De jongen kinderen te drinken geven in hun ziekte behoedt ze dat ze geen jicht aankomt. Desgelijks de ouden mensen die zich verziekt hebben is geen kostelijke oponthoud dan dit water, gedronken per dag drie maal en elke keer op drie lood. Dat kruid op de borst gelegd beneemt dat kuchen, gekookt met wijn. Dat sap gemengd met huislook sap, elke een half pond, olijfolie 1 pond en tezamen gekookt tot op de helft en daarna vermengt met boter 4 lood, Spaans groen een half lood also dat het een zalf wordt dient tot alle uitwendige schaden en gebreken der lijf zo van hitte komen en bijzonder voor de lopende gaten, daarover of daarin gedaan.
---	--

Fuchs;

Van guichelheil. Kapittel. 6.

Namen.

Deze kruiden hebben de oude bijgelovige Duitsers guichelheil daarom geheten dat ze geloofd hebben waar men ze in de ingang van de voorhof ophangt dat ze allerlei onheil en gespenst verdrijven. Verder noemt men het ook Colmar kruid. Op Grieks en Latijns wordt ze genoemd Anagallides.

Geslacht.

Dit kruid is er in twee geslachten, wijffe en mannetje. Dat mannetje heeft een rode zinober kleurig bloempje. Dat wijffe echter heeft een schoon hemelsblauw bloempje, is verder het mannetje alle gestalte na gelijk.

Gestalte.

Guichelheil zijn heestertjes op de aarde uitgespreid met vierkantige stengeltjes en kleine blaadjes, een weinig rond zoals glaskruid of majoraan. Zo hun rode en hemelsblauw bloempje afvallen worden gans ronde knopjes als koriander zaden daaruit waarin is klein driekantig geel zaad.

Hun groeiplaats.

Groeien beide in de wijntuinen en akkers, gewoonlijk echter in de stoppelvelden.

De tijd.

Bloeien van de mei aan door de ganse zomer, voornamelijk echter in augustus. Zijn overmatige schone bloempje en vooral dat wijffe.

De natuur en samengesteldheid.

Beide guichelheil zijn warme en droge natuur, zuiveren en trekken aan zich.

De kracht en werking.

Guichelheil legt de smarten, zuivert, trekken uit dorens en splinters, opgelegd. Zijn goed tot de onreine wonden, dan ze zuiveren diezelfde en helen. Hun sap reinigt dat hoofd en trekt uit de taaie vochtigheid zo het in de neus ontvangen wordt. Het verzacht ook deze gestalte gebruikt de tandpijn. Het sap met de allerbeste honing vermengt en in die troebele ogen gelaten maakt diezelfden klaar en helder. Zo het met wijn vermengt gedronken wordt heelt het de adderbeet en is goed tot de gebrekkige lever en nieren. Dat wijfje drijft terug de uitgedrukte achterdarm, echter dat mannetje drijft en trekt diezelfde eruit.

Van muur. Kapittel 7. (Stellaria media)

Namen.

Hoenderdarm noemt men ook vogelkruid, ganskruid en hoenderbeet. In Griekse en Latijnse spraak wordt dit kruid geheten Alsine. In onze tijden noemt men het Morsum galline. Deze namen echter alle heeft het overkomen derhalve dat zulks de hoenders en vogels graag eten en dat hun zeer dienstig is zo ze krank zijn.

Geslacht.

Van dit kruid vindt men vier geslachten welke we met deze namen hebben apart genoemd. De eerste welke de echte Alsine is hebben we geheten hoenderdarm. (Stellaria media) Dat andere geslacht wordt van ons genoemd hoenderverf. (Veronica agrestis) Dat derde echter klein vogelkruid. (Arenaria serpyllifolia) Dat vierde hoenderbeet. (Veronica hederifolia) Welke namen mogen goed veranderd worden, echter waarmee men deze vier geslachten recht kan onderscheiden is het goed dat men ze deze gestalte zoals wij noemen en alzo gedachte namen in gebruik behouden.

Gestalte.

Dat eerste geslacht kruipt en fladdert op de aarde met ronde stengels uit welke lidjes of werveltjes kleine takjes groeien met kleine blaadjes de muizenootjes gelijk zoals aan glaskruid, bekleedt, doch niet zo ruw. Tussen de blaadjes groeien kleine bloempjes, doch uitwendig groen. En wel zo men de kleine blaadjes zo aan het glaskruid gezien worden tegen dit kruid zijn blaadjes houdt zijn ze elkaar zo gelijk dat men ze niet goed onderscheiden mag. Dat andere zo hoenderverf genoemd wordt heeft blaadjes die zijn een weinig ruwer en ringsom gekerfd, de stengels purperrood. Die bloempjes lichtblauw tussen de vleugels der takjes. Dat zaad is in twee brede tasjes gesloten. Dat derde zo we vogelkruid heten heeft overmatig kleine stengeltjes en blaadjes, vast de tijd gelijk die man soms Waalse tijd noemt. De bloempjes zijn witkleurig. Dat zaad geel en in kleine ronde knopjes of tasjes gesloten. De vierde, hoenderbeet geheten, heeft ook ronde en harige stengeltjes, is sappig, heeft blaadjes schier de eerste gelijk, doch niet zo lang en dat meeste deel gekerfd en harig, gewint kleine purperbruine bloempjes tussen de blaadjes en stengeltjes, daaruit worden kleine besloten knopjes, daarin vindt men drie korrels.

Hun groeiplaats.

Dit geslacht vindt men door het jaar in alle kruidhoven en wijnhoven, in wouden en in vette akkers.

Tijd.

Deze kruiden kruipen ook midden in de winter voort en hebben alle blaadjes zoals de kleine muizenootjes. In de zomer drogen ze voor een deel uit.

De natuur en samengesteldheid.

Hoenderdarmen zijn alle koude en vochtige natuur, toch trekken ze niet tezamen.

De kracht en werking.

Deze kruiden verkoelen zeer, derhalve zijn ze goed tot de ontsteking der ogen en tot allerlei grote hitte, dan ze lessen diezelfde zo men ze daarvoor kneust of echter hun sap oplegt en aanstrijkt. Ze

dienen ook zeer goed tot alle hete wonden, met gerstemeel vermengt. Dat kleine vogelkruid is nuttig diegenen zo de koorts hebben zo het in water gekookt wordt en gedronken, derhalve het ook van ettelijke wordt koortskruid genoemd.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>